

JAN BROKKEN, "DE REGENVOGEL".

*De Arbeiderspers, Amsterdam, 1991,
255 p.*

*"Als je er een keer bent geweest [in Afrika], ben je er voor eeuwig verloren".
De auteur in een interview met Knack nr. 20, 1991, p. 137.*

Ik heb het werk van Brokken voor een paar maand in de Stedelijke Bibliotheek van Oudenaarde voor het eerst ontdekt. Ik las achtereenvolgens **Zaza en de President** en **De Moordenaar van Ouagadougou**. Ik was meteen weg van de verhalen die getuigen van een scherpe waarnemingsgeest, een sterke zin voor kritiek en vooral veel relativisme en humor. In zijn recentste werk komt Afrika voor de derde keer aan de beurt.

De titel van het boek refereert naar een (niet gepreciseerde) vogel die in het oerwoud de naderende tropische regenbuien aankondigt met een treurige litanie.

De Regenvogel is niet zozeer een roman, wél een soort documentaire waarin verhalen uit de geschiedenis en de werkelijkheid van alle dag verweven zitten. Het is ook een boeiend verhaal, vooral omwille van het feit dat de schrijver zich goed documenteerde; hij las de verslagen en de memoires van illustere voorgangers (cfr. de exhaustieve bibliografie). Het is dus een mengeling van reisverhaal en geschiedschrijving en levert een fascinerend beeld van enkele Gabonese culturen die grondig verkracht werden door het westers kolonialisme.

Brokken beschrijft heel levendig hoe hij in het spoor van de "ontdekkingsreizigers" van den Broecke, de Marees, Brazza, du Chaillu, Kingsley en Stanley, de arts Schweitzer en de schrijver Simenon, door het equatoriale Gabon trekt. De schrijver zoekt bewust naar een identificatie met deze westerlingen, die hem voorgegaan zijn in hun zoektocht naar het onbekende, en hij heeft er zich goed mee vereenzelvigd. Zoals de schrijver, gingen ook zij de eenzaamheid tegemoet omdat ze allemaal zo'n beetje hun persoonlijke reden hadden om het Westen de rug toe te keren.

In **De Regenvogel** is de lezer getuige van de enorme identiteitscrisis van de Afrikaanse mens. Afrikanen zijn ontwortelden en zwalpen op een oceaan zonder oevers. Wat de officiële regeringen ook mogen beweren, er is géén eenheid, géén nationale identiteit aldus Brokken. [Men is eerst trouw aan de verwanten en nadien aan de etnie. Verder reikt de betrokkenheid van het individu niet]. Brokken benadert daarom de Afrikanen vanuit hun etnische identiteit, hun globale cultuur en hun magico-religieuze wereld. Hij doet dit op een magistrale wijze en rehabiliteert hen terzelfder tijd; zij die door een zekere Winwood Read als volgt werden beschreven : "... iedere christelijke negerin blijft een hoer en iedere christelijke neger een dief".

Brokken is vol lof over du Chaillu en Kingsley. Kingsley was door Afrika gefascineerd. Ze schreef dat de kijk van de Afrikanen op het leven veel spiritueler was dan die van de materialistische Europeanen. du Chaillu had een oprecht respect voor de Afrikaanse bevolking. Iets wat hem door zijn 19de eeuwse tijdgenoten kwalijk werd genomen. Hij werd dan ook als naïeve ziel geportretteerd. Bovendien was deze man een zeer goed etnograaf zoals later de Gabonese onderzoeker Raponda-Walker bevestigde.

Schweitzer daarentegen wordt niet zo in het hart van Brokken gedragen. De Franse arts schreef wondermooi over de natuur, maar aan de Afrikaanse culturen ging hij voorbij. De schrijver bestempelt hem als een overgangsfiguur : hij zag de Afrikaan niet als een wilde maar evenmin als een volwaardig mens met een rijke traditie en een eigen cultuur. Raponda-Walker boekstaafde in duizenden pagina's datgene wat Schweitzer in nog geen half boek als beklagenswaardige primitiviteit had afgedaan.

Het boek is ook de geschiedenis van het door de kolonisten vakkundig leeggeplunderde Gabon. Maar ook de huidige dictator El Hadj Omar Bongo gaat niet vrijuit. Hij heeft honderden miljarden in een prestigeproject gestopt : een spoorweg - smalend de "Transbongonees" genoemd - van 700 kilometer door het oerwoud naar zijn geboortegrond (Bongo is een Muteke). Voor Brokken is dit een metafoor! Hij beweert, niet geheel ten onrechte trouwens, dat in Afrika het argument niet regeert, maar wel de metafoor en het surreële. De trein loopt immers naar de gronden van de voorouders van de president. De voorouderverering is trouwens de spil van de Afrikaanse maatschappijen.

De auteur van **De Regenvogel** beweert in een interview met Knack (nr. 20, 1991) dat men als buitenstaander - als Westerling dus - Afrika nooit helemaal kan vatten. Dit is natuurlijk niet helemaal correct. Indien hij een antropologische vorming gekregen had, dan zou hij daar genuanceerder over praten en een paar cultuurelementen in een juistere context geplaatst hebben. In het Knack-interview zegt hij: "Het probleem van Afrika is dat de macht er niet gedeeld kan worden. Dat komt door de cultuur, door de structuur van de maatschappij: een dorp werd geleid door een dorpshoofd en een stam door een stamhoofd. De macht heeft altijd toebehoord aan één man, ingekapseld in één familie en één stam". Dit is onjuist. In beide politieke systemen (d.w.z. zowel in acephale maatschappijen als in maatschappijen die in staatsstructuren leefden) waren de chefs geen autocraten; de raad van gerontocraten speelde een belangrijke rol in het "temperen" van macht en gezag.

Een paar andere tekortkomingen op een rij :

- p. 16 : bruidsprijs i.p.v. bruidsschat;
- p. 99 : islam i.p.v. mohammedanisme;
- p. 232 : de Bwiti is een gesloten genootschap, géén geheim genootschap;
- p. 232 : de term natuurvolken wordt ten onrechte gebruikt; dit zou impliceren dat cultuur ontbreekt.

Er is een spijtige drukfout geslopen in de naam van du Chaillu (p. 44). Olifantenkerkhoven bestaan niet en behoren tot het rijk der fabelen (p. 47). Stanleys manusje van alles heette Kaloeloe en niet Koloeloe (p. 174, maar ook her en der in de tekst).

Naar aanleiding van het verschijnen van het boek, kon de verslaggever van Het Nieuwsblad (met initialen JOV) het blijkbaar niet nalaten in zijn tekst de ondertitel "KANNIBALISME" (met hoofdletters) te gebruiken. Een westerse geconditioneerde reflex op de mythes van het Donkere Continent! Zelfs du Chaillu moest toegeven dat hijzelf nooit getuige was van antropofagische rituelen. Trouwens dit fenomeen moet herzien worden in het licht van Arens' werk **The Man-Eating Myth**.

Ook de seksuele potentie van Afrikanen wordt door dezelfde verslaggever van Het Nieuwsblad dik in de verf gezet. Zijn boekbespreking begint trouwens met dat thema (waarover in Europa nog steeds de wildste fantasieën de ronde doen!) door een passage uit **De Regenvogel** aan te halen over de 17de eeuwse Pieter van den Broecke : "Een onvermoeibare geslachtsdrift duidde op gezondheid en kracht ... En Pieter van den Broecke werd een erg belangrijke bezoeker bevonden; hij leek wel over sakrale gaven te bezitten". En de verslaggever vervolgt : "Jan Brokken ... vertelt niet of hij een belangrijk man werd bevonden ..." Anders gesteld : Afrika als een gigantisch bordeel waar geeraertsiaanse figuren ganse dagen in de armen van Black Venus liggen.

Brokken schrijft heel terecht : "Niet hun [de Gabonezen] vermeende geestelijke armoede maar juist de omvang en de precisie van hun mythologie dreef de oerwoudbewoners in de armen van de Europeanen [zij werden aangezien als terugkerende voorouders], die met datzelfde geloof dadelijk korte metten maakten". Afrika danste de ondergang tegemoet! Afrikanen dansen nog steeds en blijven in al die ellende steeds opgewekt. Misschien kunnen wij alvast één les leren uit de Afrikaanse wijsheid : "Woord voor woord had hij [een Europeaan die de auteur had ontmoet] de taal van de Adouma [een etnische groep] geleerd. Hij had geluisterd. Hij had geleerd. Hij had geleerd wat Europeanen nooit wordt geleerd, wat geduld is, tolerantie"...

Boekbespreking door :

Patrick WYMEERSCH